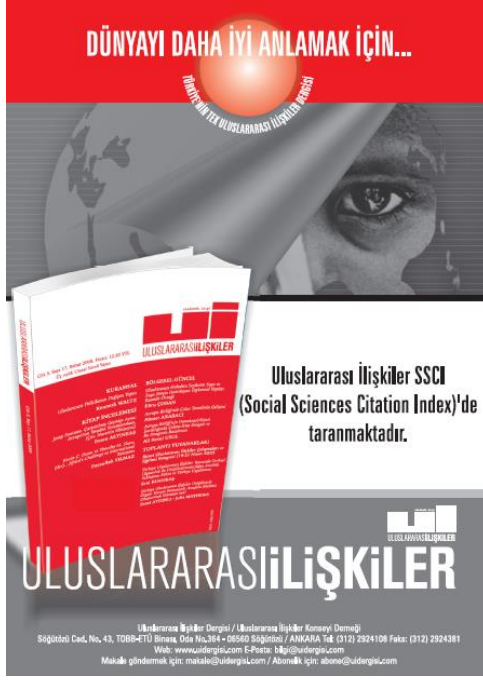

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com.tr

Web: www.uidergisi.com.tr

KİTAP İNCELEMESİ

Barrington MOORE JR., Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World

Ceren ÖZER*

* Doktora Adayı, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World

Barrington, Jr. MOORE

Penguin Books Ltd, 1969, ISBN: 0140550860

Ceren ÖZER

Doktora Adayı, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

E-Posta: ozer.cern@gmail.com

Üzerinden kırk yıl gibi uzun bir süre geçmesine rağmen, Barrington Moore'un bu eseri Karşılaştırmalı Siyaset alanında önemli bir kaynak olma özelliğini hala korumaktadır. Günümüzde Türkçe literatürde gerektiği önemi görmemesine karşın, Moore'un Marksist bakış açısıyla ülkelerin tarihini inceleyerek onların sosyal sistemlerinin ve deneyimlediği devrimlerin bugünkü rejimlerini oluşturduğu tezi günümüzdeki birçok sorunun kökenini anlamamıza yardımcı olabilir.

Barrington Moore Jr. bu eserinde demokratik, faşist ve komünist rejimlerin toplumsal kökenlerinin oluşumuna neden olan faktörleri-var olan üretim yöntemleri, sosyal sınıf yapısı ve sanayileşme vb. inceler. Moore, altı ülkenin-İngiltere, Fransa, Amerika, Çin, Japonya ve Hindistan'ın tarihini inceleyerek modernizasyona (çağdaşlaşmaya) giden üç rotanın olduğunu savunur. Bu rotalardan ilki *burjuva devriminden* geçer. Moore, bu devrimi yaşayan İngiltere, Fransa ve Amerika gibi ülkelerin demokratik kapitalizm sonucuna ulaştıklarını ileri sürer. Japonya ve Almanya gibi köylü sınıfının güçsüz olduğu ülkeler modernizasyonda ikinci rota olan *muhafazakâr devrim hareketlerini* deneyimlemişler ve bunun sonucunda da bu ülkelerde faşist rejimler ortaya çıkmıştır. Çağdaşlaşmaya varan son rotayı da *köylü devrimi* oluşturur. Moore, Çin ve Rusya gibi ülkelerin güçlü köylü sınıfının modernleşme ve demokratikleşme hareketlerini yavaşlattığını ve bununda komünist rejimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırladığını ileri sürer. Son olarak, Moore, Hindistan'ı bu üç grubun dışında kalan bir istisna (*outlier*) olarak inceler. Çünkü Hindistan, ekonomik olarak sanayileşme öncesi çağa (*pre-industrial age*) aitken, politik olarak Batı dünyasında yakın durmaktadır. Başka bir deyişle, Hindistan burjuva devrimi yaşamamasına ve ekonomik olarak sanayileşmemesine rağmen bağımsızlığından beri demokratik rejimi sürdüren, "burjuvazi olmadan demokrasi olmaz." tezine tam olarak uymayan bir durumdur.

Kitabın ilk bölümünde Moore, Batı'daki modernleşme hareketlerini analiz eder. İngiltere, Fransa ve Amerika'daki devrim hareketlerini inceleyerek kapitalist demokrasiye nasıl ulaştıklarını anlamaya çalışır. İlk olarak Moore, İngiltere modernizasyon süreci inceleyerek demokrasiye geçiş için gerekli koşullara vurgu yapar. Moore'a göre modern demokrasiye barışçıl yollarla geçiş yapmanın en önemli koşulu feodal sistem mirasıdır. Çünkü bu sistem sayesinde çeşitli bağımsız gruplar arasında

çıkar çatışması yaşanır bu da demokrasiye geçişi kolaylaştıran etkenlerden biridir. İngiltere'deki var feodal sistem ve sonrasında deneyimlediği İç Savaş (1642-1651) (*Puritan Revolution*) demokrasiye geçişi kolaylaştıran ekonomik ve sosyal zemini oluşturmuştur. Moore'a göre İngiltere'nin modern demokrasiye geçişinin nedenleri şöyle sıralanabilir. Öncelikle, kraliyetten bağımsız bir soylular sınıfının varlığı, İngiltere'de reform hareketlerinin engellenmemesini önlemiştir. İngiltere'de Orta Çağın sonlarına doğru artan yün gelirleri ticari faaliyetlerin artmasına neden oldu. Buna ek olarak, toprak ağaları köylülerin kullandıkları otlak alanlarını özelleştirip kendi ticari amaçları için kullanmaya başlar. Moore, bu süreci "tarımın ticarileşmesi" (*commercialization of agriculture*) olarak adlandırır ve bunun demokrasiye geçiş için önemli bir koşul olduğunu ileri sürer. Bu ticarileşme sonucu toprak sahipleri güçlenerek burjuva sınıfına dönüşür ve kraliyete tehdit olmaya başlar. Moore'a göre İngiliz İç Savaşının çıkış nedeni de bu sınıfın kralın köylüleri koruyucu politikalarına karşı olmalarıdır. İç Savaş sonucu, kraliyetin gücü azalmış, burjuva sınıfı güçlenmiştir. Buna ek olarak İngiliz Ceza Mahkemesi (*Star Chamber*) kapatılmış ve parlamentonun gücü artmıştır. Dolayısıyla, feodal toplum düzeni, birbirinden bağımsız sınıflar (köylüler, toprak ağaları, soylular), tarımın ticarileştirilmesi ve köylülerin gününün azaltılması İngiltere'de modern demokrasiye giden yolu açan faktörlerdir.

İngiltere ile benzerlikleri olmasında rağmen Fransa farklı bir modernleşme rotası izlemiştir. İngiltere'den farklı olarak, Fransız Devrimine kadar Fransa'daki soylu sınıf krala bağlıdır ve feodal sistem varlığını sürdürür. Buna ek olarak, Fransız soyluları geçimlerini köylülerden topladıkları ödeneklerden aldıkları için köylülerin arazilerini ellerinden almamışlardır. İngiltere'ye kıyasla Fransa'daki ticari dürtü daha zayıftır. Bunun nedenleri işçi-odaklı (*labour-intensive*) şarap üretimi, kültürel ve yasal engeller ve aristokratların ticaretle uğraşmayı küçük düşürücü olarak görmeleri sayılabilir. Bu sebeple, Fransa'da İngiltere'deki soyluların yaptığı gibi tarımı ticarileştirme hareketleri 18 yüzyıla kadar görülmemiştir. Böylece Fransız devrimine kadar köylü sınıfı ekonomik olarak güçlü pozisyonunu korumuştur (otlak-mera kullanım hakları vb.). 18. Yüzyılın başlarında mutlak yönetim tarafından başlatılan modernleşme hareketlerine köylü sınıfı sahip oldukları zaten sınırlı olan ekonomik imkânları kaybedecekleri ihtimaliyle karşı çıktılar. 1789'da artan radikal hareketler ve şiddet en sonunda devrimine dönüştü. Moore'a göre, Fransız Devrimi "burjuvazi devrimi" olarak adlandırılmasına rağmen asıl itici güç köylü sınıftan gelmiştir ve bu devrimin sonucunda feodal yapı yok edilmiştir. Moore, Fransız devriminin sonuçlarını değerlendirirken devrimin sonucunda politik gücü azalan toprak sahibi aristokratların Fransa'nın modernleşme sürecini hızlandırdığına dikkat çeker.

Moore, kapitalist-demokratik rota izleyen son ülke olarak Amerikan modernleşme sürecini ele alır. Moore'a göre, Amerika'nın modern demokrasiye giden yolu İngiltere ve Fransa'dan farklıdır, çünkü en başından beri Amerikan toplumu ticari tarımla ilgilenmiştir. Başka bir deyişle, sanayileşme öncesi toprak sahibi aristokrat sınıfı ile kral arasında güç çatışması Avrupa'da olduğu gibi Amerika'da yaşanmamıştır. Bunun yerine, kuzey ve güneydeki ayrılıklar ve çatışmalar Amerikan İç Savaşının (1861-1865) temelini oluşturmuştur. Moore, güneydeki plantasyon köleliğini Amerika'nın ekonomik gelişmesine engel olarak görmemesine rağmen, politik olarak bu grubun demokratikleşmeyi olumsuz etkileyebileceğini ileri sürmüştür. Kuzeydeki ve güneydeki farklı ekonomik sistem ve sosyal sınıf yapısı iki farklı kültürün oluşmasına neden olmuş ve bu iki grubun çatışmaları iç savaşın çıkışına zemin hazırlamıştır. Moore, Amerika'daki bu iç savaşın toprak sahibi elit sınıfın gücünü azaltarak ve plantasyon köleliğini kaldırarak, Amerikan modernleşmesinin önündeki engellerin aşılmasına neden olduğunu savunur.

Moore, modernleşmeye doğru giden ikinci rota olarak kapitalist-muhafazakâr devrim hareketlerini inceler. Modernizasyondaki bu ikinci rotada, devrimlerle elit kesim tarafından uygulanan

reformlar Japonya ve Almanya gibi ülkelerde faşist rejime zemin hazırlamıştır. Moore, kitabının ikinci bölümünde Asya ülkelerinden Japonya'yı inceleyerek faşist rejimin toplumsal kökenlerini anlamaya çalışmaktadır. Moore'a göre, burjuvazi devriminin yaşanmaması ve ekonomik-politik olarak zayıf köylü sınıfının olması sonucu köylü devriminin de güçlü merkez tarafından engellenmesi faşist yönetime neden olan faktörlerdendir. Moore, Meiji Restorasyon dönemine vurgu yaparak güçlü merkezi yönetimin köylü sınıfını kendi sermaye birikimi için kullandığına işaret eder. Bu nedenle, Meiji yönetiminde tepeden uygulanan reformlar sadece merkezi daha çok güçlendirmeye yaramış, sanayileşme yaşanmasına rağmen varlığını sürdüren bu güçlü merkez demokratikleşme hareketlerini engellemiştir.

Moore, Çin ve Çarist Rusya'yı inceleyerek modernizasyondaki son rotayı köylü devrimi ya da alttan devrim (*revolution from below*) olarak adlandırmıştır. Moore'a göre güçlü bir orta sınıfı olmayan ve köylü devrimini yaşayan Çin, Rusya gibi ülkelerde demokratikleşme engellenmekte bunun sonucunda da komünist rejimler ortaya çıkmaktadır. Köylü devrimine neden olan faktörler şöyle sıralanabilir. İlk olarak sadece ceza mekanizmasıyla bir arada tutulabilen bölünmüş toplumlar köylü devrimine elverişlidir, çünkü muhalif gruplar kolayca başka bir segman kurabilirler. Tarım bürokrasisi (*agrarian bureaucracy*) ya da ekonomik fazlalığı elde etmek için merkezi hükümete gereksinim duyan toplum da köylü devriminin oluşmasına zemin hazırlar. Son olarak, eğer toprak sahibi üst sınıf tarıma ticari boyut getiremezse ya da köylü ile tarlasının bağıni kesemezse köylüler güçlü kalmaya devam eder ve olağan durumdan hoşnut olmadıkları ilk durumda da devrim yoluna giderler. Moore, Çin ve Çarist Rusya'nın birçok köylü devrimi deneyimlemesinin nedenini yukarıda bahsedilen faktörlere bağlamaktadır. Özellikle Moore Çin incelemesinde, ülkenin modern çağa sayıca az ve politik olarak merkezi otoriteye bağımlı bir orta sınıfla girdiğine vurgu yapar. Buna ek olarak, toprak sahibi üst tabakanın (*gentry*), sanayileşmiş tarım tekniklerine geçemediğine de değinir. Ayrıca, İngiltere'deki gibi üst tabaka ve kral arasındaki çatışmalar, Çin'de görülememektedir. Moore, Batılı devletlerle Çin arasındaki önemli farklardan biri olarak aristokrat sınıfının kurumsal/ticari kimliğin varlığına vurgu yapar. Avrupa'da feodal yapı sonucu aristokratlar bağımsız kurumsal/ticari kimlik yaratmayı başarmışlar ve bu da parlamenter demokrasinin ortaya çıkmasına neden olan en önemli faktörlerdendir. Ancak, Çin gibi feodal yapı mirası olmayan ülkelerde imparatorluk ile aristokrat sınıfı birbirine bağı olduğu için, aristokrat sınıfın bağımsız bir kurumsal/ticari kimlik oluşturması mümkün değildir. 19. Yüzyılda artan köylü ayaklanmaları sonucu bozulan düzeni restore etmek için totaliter uygulamalar benimsenmiş buda zamanla komünist rejimin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Moore, son olarak Hindistan'ı da analiz ederek teorisinin başka durumlara uygulanabilirliğini test etmek istemiştir. Moore'a göre, Hindistan yukarıda bahsedilen modernizasyona giden üç rotanın hiçbirisine uymamaktadır, çünkü ekonomik olarak sanayileşmemesine ve devrim deneyimlememesine rağmen uzun süren demokratik rejiminden dolayı modern dünyaya aittir. İlk olarak Moğol yönetimi altında oryantal despotizm Hindistan'ın modernleşmesinin önünde engeldi, fakat 18. Yüzyılda İngiltere'nin yönetimi devralıp yeni vergi sistemleri ve arazi kirası uygulamaları esnaf sınıfını olumsuz etkiledi. İngiltere'nin bu politikalarından hoşnut olmayan Hint burjuva sınıfı milliyetçi hareketler düzenlediler. Bu ortamda Gandhi'nin liderliği ile burjuvazi ile köylü sınıfı arasında uzlaşma sağlandı ve bunun sonucunda devrim engellenmiş oldu. Sonuç olarak, Hindistan'ın demokratik rejim benimsemesi onun sosyal toplum yapısında modernleşmeye neden olmamıştır.

Moore'un bu kitabı, bir ülkenin kalıcı olarak demokratikleşmesi için izlemesi gereken yolları gösteren bir yol haritası niteliğindedir. Ülkelerin, tarihlerini, toplumsal yapısını, üretim şekillerini ve yaşadıkları devrimleri inceleyerek neden bazı ülkelerde demokratik yönetim varken ötekilerde faşist,

komünist devletler hüküm sürmektedir sorusuna yanıtlar sunmaktadır. Moore'a göre demokrasinin gelişip olgunlaşabilmesi için feodal sistem mirası, kraldan bağımsız soylu sınıfı, ekonomik ve politik olarak güçlü burjuvazi ve kısmen güçsüz köylü sınıfının varlığı önemlidir. Moore, Marksist bakış açısında tarihi inceleyerek toplumsal sınıflar arasındaki ilişkiler ve çatışmaların o ülkenin rejim tipinin oluşmasında belirleyici rol oynadığını görüşünü savunur.

Moore'un bu kitabının hiç Türkçeye çevrilmemiş olması ve üzerine kitap incelmelerinin bulunmaması kitaba gereken değerin verilmediğini göstermektedir. Ancak, Moore'un bu karşılaştırmalı tarih araştırması günümüzün kırılma demokrasilerinin sorunlarının temelini anlamamıza da yardımcı olması yönünden okunması gereken önemli çalışmalar arasında yer almayı hak etmektedir. Ayrıca, Moore'un Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri adlı bu eseri elit sınıf tarafından modernleşme süreci yaşan Türkiye gibi ülkeleri çalışan akademisyenlerin de çalışmalarına önemli bir kaynak olma niteliğindedir.